

Дроздовський Д. І.

Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України

КАТАСТРОФІЗМ ЯК КОМПОНЕНТ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СВІДОМОСТІ Й ЧИННИК ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В РОМАНІ «УРОКИ» ІЕНА МАК'ЮЕНА

Роман «Уроки» («Lessons», 2022) Іена Мак'юена експлікує систему екологічних пересторог і планетарних небезпек, пов'язаних із воєнними протистояннями, що можуть призвести до знищення цивілізації. Письменник залучає до оповіді фрагменти публіцистичного характеру, у яких описано небезпеку ядерної зброї. Окреме місце посідає топіка чорнобильської катастрофи, що впливає на формування світогляду протагоніста роману Роланда Бейнса. Акцентуючи на формах протистояння колоніального центру (Росії) й України в часи СРСР, письменник наголошує на давній імперській сутності російської ідеології, яка використовує мілітаристський підхід і політику терору для здобуття перемоги. У такий спосіб у романі простежується імпліцитний зв'язок минулих воєнних конфліктів із подіями 2022 року, зокрема нападом Росії на Україну. З огляду на це, висловлено припущення, що британський письменник прагне інкорпорувати до парадигми британського й загалом європейського світосприйняття топос України як важливий чинник геополітичної історії ХХ ст., що має планетарне значення. Роман «Уроки» І. Мак'юена сприяє інтеграції України, як геополітичного суб'єкта, до англomовного літературного й загалом соціокультурного дискурсу. Роману властива контемпліційність щодо репрезентації подій, ретардації та занурення оповідача в дискурс минулого, інтенсифікованого за допомогою вживання значної кількості дієслів у минулому часі.

З'ясовано, що в романі оповідач акцентує на темах нестабільності на планеті. Особлива геополітична ситуація позначається й на свідомості протагоніста, який унаслідок загрозливих повідомлень у медіа усвідомлює власну конечність, відкриває для себе спектр питань екзистенційного характеру. Досліджено особливості формування світогляду протагоніста, виявлено специфіку іронії та скептицизму в романі. Окреслено зв'язки між подіями зовнішнього сюжетного рівня та їх впливом на формування світоглядної платформи персонажа. Визначено, що в романі «Уроки» значно експліковано екологічні проблеми, а роман містить елементи жанрової форми роману-перестороги, який має соціальний вплив на читацьку аудиторію. Досліджено, що твір пропонує загострене бачення екологічної політики, зокрема в аспекті поводження з ядерною зброєю.

Ключові слова: «Уроки», Іен Мак'юен, катастрофа, війна, екологія, смерть, ядерний вибух, геополітика.

Постановка проблеми. Дослідження європейського літературного ландшафту є одним із чинників євроінтеграційної стратегії в науці, що уможлиблює наукове осмислення проблемно-тематичних комплексів і топіки іноземних літератур. Завдяки цьому проблеми європейського культурного регіону стають частиною української соціокультурної дійсності, яка в результаті євроінтеграційних процесів перебуває в трансформаційній динаміці. Аналіз європейського літературного матеріалу сприяє інтенсифікації такої динаміки, залучаючи її ключові процеси і явища до українського інформаційного та соціокультурного поля.

Вивчення проблем, експлікованих у лоні сучасної британської романістики, визначає євроінтеграційний вектор у дискурсі літературознав-

ства, оскільки залучає до кола ключових проблем української науки топіку європейського літературного простору, до якого, безперечно, належить британська література. Соціокультурні проблеми, репрезентовані в сучасних британських романах, потребують інтеграції до культурної свідомості української гуманітаристики, а вивчення британського роману постпостмодерного періоду сприяє формуванню критичної рефлексії щодо нинішньої європейської політики в царині екології, безпеки, соціальних змін, розбудови громадянського суспільства тощо.

Роман «Уроки» («Lessons», 2022) Іена Мак'юена (Ian McEwan) – автор статті висловлює вдячність британському письменникові, його агентові (Christian Lewis) й видавництву

(зокрема й «ANA Baltic Ltd» і Kristine Shatrovska) за можливість працювати з рукописом роману, який цитовано у статті за електронною версією видання – опубліковано в рік повномасштабного воєнного нападу РФ на Україну. Зазначена подія набула статусу ключової в медіадискурсі 2022 р., а отже, ситуації, пов'язані в романі з агресією проти України, імпліцитно змушують англомовних читачів проводити паралелі з реальністю сьогодення, коли війна стала чинником дійсності. Роману «Уроки» властиві форми художнього осмислення та ревізювання катастроф, що мали місце у ХХ ст. й позначилися на формуванні світогляду громадян Великої Британії (на прикладі протагоніста твору).

Топіка війни в романі І. Мак'юена на перший погляд не належить до центральних; водночас фрагменти твору, де згадано дискурс війни, мають вагомe значення для розуміння загального історико-філософського ландшафту роману. Війна в ньому постає чинником формування свідомості протагоніста: британський письменник зображує не стільки СРСР винуватцем гоніння озброєнь (що теоретично може перетворити людство на об'єкт небезпечних ядерних змагань, здатних призвести до загального «випаровування» цивілізації), скільки проводить демаркаційну лінію між безпекою імперського центру – Москви, яка в різний спосіб чинила політику терору стосовно України. З огляду на такі інтенції, роман експлікує вловлюваний зв'язок із подіями 2022 року, коли Росія здійснила жорстоку агресію в Україні подібно до агресії, яку вчиняла раніше (політика голоду й терору, про що зазначено в романі).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжному науковому й літературно-критичному дискурсі творчість І. Мак'юена аналізували David Punter, Zoe Heller, Carole Jones, Arthur Bradley, Andrew Tate та ін. Роман «Уроки» І. Мак'юена не був об'єктом літературознавчого аналізу в Україні. David Punter, аналізуючи зближення й розходження І. Мак'юена з постмодернізмом, зауважував: «In McEwan's recent novels, then, there is a constantly recurring tension between writing as authoritative and writing as the mercy of wider flows of lies, deceptions, rewritings of history. Unlike many postmodernists, however, there is little relativism here: it is not at all that one account of the past is as good – or bad – as any other. It is true that McEwan shares with the postmodernists a sense that in the end writing is intricately bound up with power; but nonetheless there may be a truth to be found» [3, с. 25]. Із цього випливає увага письменника

до «ills of social condition» [3, с. 25]. Міркування, які висловлює David Punter стосовно інших романів, правомірні й щодо «Уроків», де І. Мак'юен показує *вади влади*, розкриваючи імпліцитні механізми формування світогляду персонажа під впливом зовнішніх факторів. Зрештою, у романі, попри можливість множинності поглядів на певну подію, наявне властиве вже постпостмодернізму прагнення утвердити правду про ті зовнішні чинники, чий вплив на життєдіяльність людини доволі однозначний (наслідки радіації, глобальне потепління через викиди CO тощо).

З огляду на те, що офіційний вихід роману відбувся 13 вересня 2022 р., представлена розвідка є однією з перших у європейському літературознавстві, що окреслює мотивно-тематичні комплекси твору, зокрема в аспекті виявів катастрофізму як чинника художнього світу.

Завдання статті – визначити форми ревізювання катастрофічних подій у художньому світі роману «Уроки» І. Мак'юена; схарактеризувати катастрофізм як чинник художнього світу в аналізованому творі.

Виклад основного матеріалу. Іен Мак'юен у романі «Уроки» послуговується принципом ретардації, що загалом сповільнює оповідь і сприяє візуалізації художньої дійсності: «He closed his eyes. Across the north and western reaches of the country, where soft limestone landscapes yielded to granite, on the uplands and the meadows, on all the blades of grass, within the plant cells, far down at the level of the quantum, the particles of poisonous isotopes were settled in their orbits» [2, с. 111; тут і далі підкреслення наше]. Роман передбачає численні відсилання до історичних періодів ХХ ст., своєрідні екскурси в минуле, які допомагають зрозуміти етапи формування протагоніста – Роланда Бейнса (Roland Baines).

У мовленні оповідача наявні синестезійні метафори, у синтаксичних конструкціях трапляється нагромадження образів, які водночас відсилають до різних модальностей відчуттів. Письменник вдається до деталізації емоційно-чуттєвих переживань, причому увага оповідача загострена не на описі внутрішнього стану, а на зображенні зовнішніх виявів персонажа.

В «Уроках» згадано образ України: країну імпліцитно вписано в західний англомовний дискурс, який формується, зокрема, й за допомогою художньої літератури. Британський письменник розкриває англомовному читачеві події минулого, які мали планетарне значення і які в різний спосіб стосувалися України як «епіцентру» катастроф.

Чорнобильська проблема набуває в романі важливого екологічного звучання і, на думку протагоніста, має повністю змінити підхід до використання ядерної зброї: «Roland elaborated his theory that the Chernobyl disaster would mark the beginning of the end for nuclear weapons. Suppose NATO had launched a tactical device at Ukraine to halt a Russian tank advance – see how we all suffered, poisoned from Dublin to the Urals, from Finland to Lombardy. Blowback. A nuclear arsenal was militarily useless. Roland had raised his voice, another sign that he was not himself. Peter Mount, who then worked for the national electricity grid and knew about power distribution, thought for a moment and said that uselessness had never got in the way of war» [2, с. 73].

Лексема «Ukraine» (без артикля «the») трапляється в романі шість разів, і переважно в контексті мотиву планетарної загрози через ядерний вибух на чорнобильському реакторі або в контексті ідеології утисків і терору голодом, до яких удавалася Росія: «It was of the deadpan science-fiction kind, bland and apocalyptic. Of course. The cloud always knew where it was heading. To get here from Soviet Ukraine it would have crossed other countries that mattered less. This was a local affair. It appalled him, how much of the story he already knew» [2, с. 35].

Маємо також інші приклади, коли в романі згадано «Україну» як чинник геополітичної дійсності або локус на світовій геополітичній мапі: «He closed his eyes. Across the north and western reaches of the country, where soft limestone landscapes yielded to granite, on the uplands and the meadows, on all the blades of grass, within the plant cells, far down at the level of the quantum, the particles of poisonous isotopes were settled in their orbits. Strange unnatural matter. He conjured across Ukraine farm animals and pet dogs rotting by the thousands in bulldozed pits or tossed onto giant pyres, and contaminated milk flowing down gutters into rivers. The talk now was of the unborn children who could die of their deformities, of the fearless Ukrainians and Russians who suffered horrible deaths fighting a newfangled fire, of the Soviet machine's instinctive lies» [2, с. 111]; «Friends who belonged to no party were also unsympathetic. But how did the atrocities of Vietnam make Soviet Communism more loveable? he kept asking. The answer was clear. In the bipolar Cold War, communism was the lesser of two evils. To attack it was to sustain the grisly project of capitalism and US imperialism. To 'bang on' about abuses in Budapest and Warsaw, to remember the Moscow show trials or the imposed Ukrainian famine was to

'align' himself with political undesirables, with the CIA and, ultimately, with fascism» [2, с. 176].

Загалом, війну в романі репрезентовано не лише навколо дихотомії «СРСР – США», а й стосовно інших локусів, зокрема на Африканському континенті: «The plan was to be ready for the day when the Egyptians, backed by the Russians, attacked Libya from the east. The Centurion tanks that the Captain's workshop serviced, needed to practise their defensive moves. Roland, who knew something of these warlike preparations, got into his mother's bed at night not only to receive comfort but to give it, just by being there» [2, с. 51].

В аналізованому романі І. Мак'юена інкорпоровано публіцистичні за стилем фрагменти, які засвідчують мотив деградації екологічного середовища, що є частиною можливої екологічної катастрофи, котра потребує втручання фахівців і зміни світової політики: «Carbon dioxide in the atmosphere was up to 415 parts per million, the highest level in 2 million years. The forecasts of seven years before had proved too conservative. They thought that some processes were irreversible. To hold warming to 1.5 degrees was now impossible. They had recently gone with a team and overflowed, with Russian permission, vast areas of Siberian forests in flames. Local scientists had shown them shocking data on methane release from antiquated oil wells and had said that passing the news upwards through the bureaucracy could threaten their science funding. The ice-melt data from Greenland, the Arctic and Antarctic were depressing. Governments and industry, for all their rhetoric, were still in denial» [2, с. 451]. Як зауважує Sam Solnick, «the need for environmentally aware fiction to imagine the future effects of the present and past is one of the reasons why, by some distance, science fiction is still the most common genre which deals directly with climate change <...>» [4, с. 227]. І. Мак'юен в «Уроках» акцентує на екологічних проблемах, зокрема й кліматичних змінах, залучаючи до свого твору мотивно-проблемні комплекси, властиві згаданій у розвідці С. Солніка науковій фантастиці.

У романі репрезентовано й інші форми російської агресії в минулому, зокрема в дискусії Роланда з Флоріаном: «Roland started to disagree. Surely, Florian did not need to be reminded. The old Warsaw Pact countries had suffered years of Russian occupation, violently enforced» [2, с. 402].

Окремим важливим мотивом у творі І. Мак'юена є мотив страху, зумовлений як зовнішніми факторами (політичні події, повідомлення в медіа), так і зовнішніми чинниками,

які виникають у моменти близькості між персонажами тощо. Роману властива стратегія *транспарентності чуттєвої царини*, коли персонаж не соромиться власних страхів, не прагне видаватися тим, ким він не є. Іронія в романі поєднана з намаганням з'ясувати власне «Я», визначити, що формує основу ідентичності. В інтернаті хлопці, жартуючи про смерть (після повідомлень про можливу ядерну небезпеку), водночас прагнуть пізнати, яким є місце смерті в їх світогляді, яке місце взагалі посідає в житті смерть, як вони ставляться до усвідомлення власної кінечності: «He had never contemplated his own death. He was certain that the usual associations – dark, cold, silent, decay – were irrelevant. These could all be felt and understood. Death lay on the far side of darkness, beyond even nothing. Like all his friends, he was dismissive of the afterlife» [2, с. 127]. Осмислення смерті як неодмінної частини життя визначає топіку роману, є важливим компонентом світоглядної парадигми протагоніста: «The combined mega-deaths of Europe, Russia and China would cause him to buckle and weep.

Enough! Those angry or disappointed gods in modern form, Hitler, Nasser, Khrushchev, Kennedy and Gorbachev may have shaped his life, but that gave Roland no insight into international affairs. Who cared what an obscure Mr Baines of Lloyd Square thought about the future of the open society or the planet's fate? He was powerless» [2, с. 477]; «That morning in July 2005, intrusive thoughts had crossed and converged where Roland stood in the gardens with several hundred others. During the silence, he tried to keep his thoughts on the dead and the unknowable minds of their 'clean-skin' murderers, but his mother's illness kept breaking in. Illness and death was much on his mind. Jane had died the month before the attacks» [2, с. 376].

Водночас особливістю світосприйняття Роланда є поміркованість: він сприймає цивілізаційні виклики й складні моменти на власному життєвому шляху або зі скепсисом, або з певним стоїцизмом, підкріпленим іронією.

«Уроки» – роман, який експлікує «шлях героя» (відповідно до теорії Дж. Кемпбелла), модель становлення персонажа через труднощі, а отже, по суті, маємо репрезентацію міфологічного субстрату, який реактуалізовано в сучасному британському романному наративі. Обов'язковим на цьому шляху є мотив ініціації, причому доцільно характеризувати в романі ініціацію двох планів: зовнішню та внутрішню. Зовнішня ініціація передбачає адаптацію персонажа до соціальних

норм, правил, конвенцій, прийнятих у (чоловічому) суспільстві. Деякі з моделей викликають неприйняття в персонажа. Щодо внутрішньої ініціації, то маємо на увазі насамперед форми «дорослішання», випрацювання досвіду, який і реалізує скептично-стоїчний погляд на світ. Внутрішня ініціація передбачає пізнання власного тіла тощо.

І. Мак'юен в «Уроках» залишається вірним своєму стилю: письменник уміло нагромаджує факти, пов'язані з можливою катастрофою та її репрезентацією в медіа, із часом прагнучи втекти від їх інтенсивного впливу: «He hadn't seen a newspaper in four days. The kitchen radio, which was on low all day, sometimes used a quiet voice of virile urgency to woo him back. He tried to ignore it as he walked by with his bucket and mop. *This is for you*, it murmured. *Riots in seventeen prisons. When you were about in the world you used to care for precisely this kind of thing ... An explosion ... developments came to light when Swedish authorities reported radioactive ...* He hurried past. Keep moving, don't nod off, don't close your eyes» [2, с. 31–32]. Такий прийом ми помічаємо в «Амстердамі». В «Уроках» Мак'юен будує наратив навколо катастрофічного відчуття, яке переживає людство й протагоніст як його виразний представник – від повідомлень про радіаційне забруднення, яке хмара приносить з України. Головний герой роману стає «жертвою історії», він прагне бути таким, як усі, хоча письменник наділяє Роланда й деякими надзвичайними рисами: протагоніста, як не без іронії зауважує оповідач, ніколи не полишає пам'ять: «The memory would never leave him. The bed was a double by the standards of the time, under five feet across» [2, с. 137]. Роланд пригадує все, що відбувалося з ним на етапах дорослішання, до того моменту, як він починає входити в нову фазу життя. І цей момент у персонажа є своєрідною зупинкою, щоб переосмислити пройдених шлях.

Оповідач удається до численних екскурсів у минуле, і, як уже було зазначено, у романі «Уроки» переважно маємо описи з дієсловами в минулому часі. Роланд захоплюється бунтівним духом студентів, які повстали проти гітлерівської політики і свідомо обрали страту. Оповідач яскраво зображує психологічно напружений момент зустрічі брата й сестри з батьками, після чого студентів стратили. Політика Гітлера в Німеччині постає предметом розмислів оповідача, як і комуністична політика й ідеологія в Радянському Союзі. Оповідач розмірковує над тим, чому люди свідомо роблять вибір на користь

такої ідеології, критикує американський імперіалізм, який також, на його думку, є небезпечним явищем. Водночас у романі показана вразливість людини перед системою: і в гітлерівській Німеччині, і в СРСР та дружніх сателітах Радянського Союзу (як Чехословаччина чи НДР). Роланд не боїться писати листи в міжнародні правозахисні організації, щоб урятувати своїх товаришів Рут і Флоріана в Німеччині: «He wrote letters about the family to Amnesty International, to the Foreign Secretary, the British Ambassador in Berlin, the International Red Cross. He even wrote a personal letter to Mielke, pleading clemency for the family. Lyingly, he evoked Florian and Ruth's frequently declared love of their country and the party. He described the Heises' plight in an article he submitted to the *New Statesman*» [2, с. 179]. Він є тим, хто перемагає труднощі, хто долає перешкоди, причому абсолютно не сприймаючи таких учинків як вияву героїства. Яскравим прикладом є ще шкільний есей, коли Роланду потрібно було написати твору роботу за романом «Володар мух» В. Голдинга. Спершу есей було оцінено на С з двома мінусами, але за два тижні Роланд переписав його і здобув одну з найвищих оцінок: «And yet. And yet that week he rewrote his *Lord of the Flies* essay and within two days it came back from Neil Clayton. A+. Roland's best grade yet» [2, с. 152].

Наскрізним у романі є мотив *віктимності*: ідеться про зображення людини на спіралі часу, показ взаємовідносин маленької людини й «великого» часу планетарних політичних потрясінь (гонитва озброєнь, ядерна безпека). Персонажу властивий скептицизм і подеколи цинічність у сприйнятті подій: «Below the newspaper, Roland had a partial view of Lawrence's fuzzy, almost bald head swivelling as he tracked each passer-by. The headline was not as alarming as the line above it in smaller print. 'Health officials insist there is no risk to public'. Exactly. The dam will hold. The disease will not spread. The president is not seriously ill. From democracies to dictatorships, calm above all.

His cynicism was good protection» [2, с. 36]. І. Мак'юен створив тип контемпліційного героя, який у тридцять років відчуває, що в житті щось змінюється, потрібно знайти «якір», який би надав життю цілепокладальності. Натомість із роками Роланд доходить висновку, що життя проходить ніби повз нього, а сам він емоційно нічого не відчуває: «There was nothing in any account that could ever satisfy him. It was not a matter of accuracy. It pained him that what had been a lived experience was now an idea, a hazy notion in the minds of strangers.

Nothing could conform to his memories. Even if his wife's journals could have brought everything to life, they would have threatened him by displacing him in the story – this was Alissa's view and Roland thought she was right» [2, с. 85]. В одному епізоді Роланд згадує, як почув фразу доньки товариша: «Я нещаслива» [2, с. 121]. У юнацькі чи дорослі періоди свого життя Роланд ніколи б не зміг так сказати, але тепер він відчуває екзистенційну втому, усередині панує невизначеність: «Many years later, Roland heard the four-year-old daughter of a friend declare to her father, 'I'm unhappy.' Simple, honest, obvious and necessary. No such sentence was ever spoken by Roland as a child. Nor did he frame the thought for himself until his adolescence. In adult life he sometimes told friends that when he arrived at boarding school, he sank into a mild depression that lasted until he was sixteen, that homesickness did not make him cry at night. It made him silent. But was it true? He could equally claim that he had never been so free or so content» [2, с. 121].

Зникнення дружини Аліси поглиблює потребу з'ясувати власне «Я», що й відбувається в романі. Історія її загадкового зникнення постає в романі приводом, щоб зануритися в минуле: історії знайомства з Алісою на курсах у Гете-Інституті й пізніша зустріч, знайомство з іншими друзями в романі розгортаються на історико-політичному тлі, яке у творі має вагоме значення. Саме це суспільно-політичне тло визначає світогляд протагоніста, формує його своєрідну невразливість, яка зміцнюється з роками. На своєму шляху під час навчання в хлопчачій школі-інтернаті й до чорнобильської катастрофи 1986 року Роланд був свідком планетарних катастроф, здатних забрати життя мільйонів на планеті. Герой розуміє, що, по суті, людина не має реальних важелів впливу на глобальні макрополітичні процеси, тож людина кінця ХХ – початку ХХІ ст. – спостерігач за великими системами й наслідками тих процесів, які вони спричиняють.

Висновки і пропозиції. Катастрофізм, експлікований у романі «Уроки» І. Мак'юена, визначає світоглядні параметри протагоніста та посідає важливе місце в оповіді загалом. Письменник, часом удаючись до нагнітання медіаповідомлень, що загалом притаманне художній манері письменника, показує, як у різні періоди життя Роланда можливість світових катастроф формувала ставлення персонажа до життя та смерті, у якій спосіб можливість ядерного вибуху визначала ціннісні орієнтири протагоніста. Роланд сприймає зовнішні політичні процеси з певною долею іронії

та скепсису, водночас він не заперечує, наскільки життя є крихким явищем і як один ядерний вибух може призвести до цивілізаційної катастрофи.

Роман привертає увагу до України як топосу й локусу геополітичної мапи, що відігравав у минулому (Чорнобиль) і відіграє нині (протистояння з Росією) важливу роль. Скептичне ставлення до зовнішніх подій є наслідком потреби захистити себе, сформувати психологічну оболонку до тих факторів, які індивід не може змінити. Запропоновані форми порятунку, про які йдеться в газетах чи інших медіа, видаються малоефективними; протагоніст та оповідач іронізують із них, проте й не відкидають повністю, оскільки ніколи не знаєш, який учинок чи рух може зберегти життя (собі або іншому). «Урокам» І. Мак'юена властиві елементи жанрової форми роману-перестороги (роману-попередження), у якому увиразнено екологічні мотиви й катастрофізм як чинник життєвіту персонажа кін. ХХ – поч. ХХІ ст.

Вивчення проблемно-тематичних і змістово-мотивних комплексів, репрезентованих у романі «Уроки», сприяє реалізації євроінтеграційних процесів, наближаючи сучасну українську культурну свідомість до соціокультурного й літературного ландшафту європейських країн, зокрема Великої Британії. Корпус актуальних для ХХІ ст. проблем, що стосуються ядерної безпеки й безпеки людини загалом на планеті, екологічної політики тощо, визначає один із ключових векторів євроінтеграційної політики, що потребує критичного осмислення та опанування, зокрема, й за допомогою літературної репрезентації. Вивчення змістових полів і семіотики роману «Уроки» І. Мак'юена наближає українську гуманітарну думку і, насамперед, філологію до європейського (британського) літературного дискурсу, який є чутливим до сучасних процесів, пов'язаних із соціальними політиками й безпекою людини.

Список літератури:

1. Кемпбелл Дж. Герой із тисячею облич. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 392 с.
2. McEwan I. Lessons: a novel. London : Knopf, 2022. 448 p.
3. The contemporary British novel since 2000; edited by James Acheson. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017. 214 p.
4. The Routledge companion to twenty-first century literary fiction; edited by D. O'Gorman and R. Eaglestone. London-New-York: Routledge, 2018. 474 p.

Drozdovskyi D. I. Catastrophism as a factor of the contemporary cultural psychology and European integration policy in Ian McEwan's "Lessons"

In the novel "Lessons" (2022), Ian McEwan's narrator outlines a system of environmental warnings and planetary dangers associated with military confrontations that can lead to the destruction ("evaporation" as it is said in the novel) of the entire civilization. The writer includes journalistic fragments into his text. Besides, at attention is drawn to the Chornobyl disaster, which affects the formation of the worldview of the protagonist, Roland Baines. Emphasizing the forms of confrontation between the colonial center (Russia) and Ukraine during the times of the USSR, the writer stresses the imperial essence of Russian ideology, which for many times used a militaristic approach and a policy of terror to win. In this way, the novel traces an implicit connection with the events of 2022, in particular, Russia's attack on Ukraine. In view of this, it is suggested that the British writer seeks to incorporate the image Ukraine into the paradigm of the British and generally European worldview as an important factor in the geopolitical history of the 20th century, which has had a planetary significance. Moreover, McEwan's "Lessons" contributes to the integration of Ukraine as a geopolitical subject into the English-language literary and socio-cultural discourse in general. It has been investigated that the novel is characterized by contemplativeness in terms of representation of the events, retardation and immersion of the narrator in the discourse of the past, intensified by the use of a significant number of verbs in the past tense.

Furthermore, it has been spotlighted that the narrator emphasizes the themes of instability on the planet. The special geopolitical situation also affects the consciousness of the protagonist, who, because of threatening messages in the media, accepts his own life finitude and thinks about a range of existential questions. The features of the formation of the worldview of the protagonist have been studied, the specifics of irony and skepticism in the novel have been discussed. The connections between the events of the external plot level and their influence on the formation of the worldview of the character are outlined. It has been pointed out that the novel "Lessons" largely explicates environmental problems and contains elements of the cautionary novel genre, which has a social impact on its readers. It has been studied that the novel exploits a threatening vision of environmental policy, in particular in the aspect of nuclear weapons.

Key words: "Lessons", Ian McEwan, catastrophe, war, ecology, death, nuclear explosion, geopolitics.